

Las miejscem realizacji zajęć edukacyjnych w opinii studentów Wydziału Turystyka i Rekreacja

Katarzyna Dzioban, Artur Bosek, Przemysław Płoskonka

Abstrakt. Współczesna literatura uwypukla rolę lasu jako scenarii dla działalności rekreacyjnej, poznawczej i wychowawczej. Las staje się pewnego rodzaju laboratorium, które oferuje możliwość przeżycia bezpośredniego doświadczenia. Jest on również miejscem specyficznego procesu wychowania, nazywanego w literaturze przedmiotu wychowaniem plenerowym (ang. *outdoor education*), w których w mniejszym lub większym stopniu występuje element ryzyka i przygody. Zawierają one dawkę ryzyka i dzięki temu wywołują u uczestników silne emocje. Udział w nich umożliwia sprawdzenie się w nietypowych sytuacjach. Niniejszy artykuł charakteryzuje idee wychowania plenerowego oraz ukazuje możliwości wykorzystania pleneru, głównie lasu, w zajęciach edukacyjnych. Analizie poddane zostały zajęcia ze studentami Wydziału Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie, prowadzone w ramach Letniego obozu turystyki przygodowej.

Słowa kluczowe: edukacja przygodą, wychowanie plenerowe, las, studenci

Abstract. Forest as a place of educational activities in opinion of students of the Faculty of Tourism and Recreation. Contemporary literature emphasizes the role of the open air as the scenery for recreational cognitive and educational activities. The forest become a kind of laboratory, offering the opportunity to experience. It is also a place for specific processes of education, called in the literature outdoor education. It seems that modern man is interested in renewing their connections with nature, learning the secrets of nature, campfire and preparing meat. Activities described as adventure education become especially popular. There we can find the element of risk and adventure. These types of classes include a dose of risk, produce strong emotions among the participants and allow them to check in unusual situations. Everything is controlled by an experienced instructor. An article characterizes outdoor education ideas and shows the possibilities of using outdoors activities in adventure education with special emphasis on forest as an area of activities. The authors analysed the classes with students that are implemented during the Adventure Tourism Summer Camps in Academy of Physical Education in Warsaw.

Keywords: adventure education, outdoor education, forest, students

Las miejscem wychowania plenerowego i zajęć edukacyjnych

Las i tereny leśne są częścią naszego otoczenia. Stanowią tym samym miejsce aktywności turystycznej i rekreacyjnej. Kontakt z naturą i jej rzeczywisty charakter mają duże znaczenie dla rozwoju człowieka. Las jako najbardziej naturalna formacja przyrodnicza staje się pewnego rodzaju laboratorium. Oferuje możliwość przeżycia bezpośrednich doświadczeń, ułatwia przyswojenie wiedzy oraz jej lepszą interpretację, a dzięki temu prowadzi do bardziej świadomego korzystania z dóbr naturalnych. Służy celom edukacyjnym oraz zapewnia możliwość docenienia i lepszego zrozumienia przyrody (Henderson 2002). Las stał się miejscem swoistego procesu wychowania, nazywanego wychowaniem plenerowym. Obejmuje ono zajęcia prowadzone na świeżym powietrzu. Uczestnik takich zajęć podlega nowym bodźcom i wyrabia w sobie nowe umiejętności. Nabiera doświadczenia w zakresie pobytu w terenie, co służy jego rozwojowi psychofizycznemu (Płoskonka, Dzioban 2012). Do głównych celów wychowania plenerowego należy: dostarczanie bezpośrednich doświadczeń w zakresie różnych nauk, szczególnie przyrodniczych, docenianie i ochrona zasobów naturalnych, nauczanie sprawności niezbędnych w plenerze (m.in. orientacja w przestrzeni czy umiejętność pokonywania przeszkód terenowych), hartowanie organizmu, wprowadzanie w życie zasad bezpieczeństwa i zdrowia, nauczanie życia w grupie, stwarzanie możliwości doświadczeń w terenie, wykorzystanie zasobów przyrody i nauczanie przetwarzania produktów zebranych w plenerze, integracja w maksymalnym stopniu doświadczeń plenerowych z wiedzą (Gilbertson i in. 2005).

Za początki wychowania plenerowego, należy uznać stworzony na początku XIX w. przez Ernesta Thompsona Setona ruch Woodcraft (ruch puszczański): „chcemy uczyć się życia pod gołym niebem, bowiem tylko tam sprawnie ukształtujemy nasze ciała i uszlachetnimy nasze dusze – abyśmy mogli kroczyć naprzód z widzącymi oczyma i z „myślącą ręką” – abyśmy poznawali radosne drogi lasu oraz życia – abyśmy we wszystkim stawiali się mądrymi panami samych siebie – patrząc życiu twarzą w twarz, nie ustępując, przygotowani czynnie do uczestniczenia we wszystkich zadaniach w społeczeństwie, ciesząc się z każdego doświadczenia życiowego, które nas oczekuje – abyśmy byli ludźmi mocnych serc w dostojnych świątyniach ciała” (Seton 1992). Ruch „leśnej mądrości” miał łagodzić negatywne wpływy nowoczesnej cywilizacji, poprzez jak najczęstszy pobyt w nienaruszonej przyrodzie oraz poprzez zachowywanie tylu darów przyrody, ile to możliwe w warunkach dzisiejszego życia. Były to podstawowe żądania dla zdrowego bytowania każdego człowieka, jak również dla całych przyszłych generacji.

Przygoda w edukacji plenerowej

Stymulujące warunki do otwarcia się człowieka na żywy kontakt z rzeczywistością można uzyskać wykorzystując niecodzienne sytuacje. W pedagogice przyjęło się określać takie sytuacje mianem przygody, choć samo pojęcie przygoda ma wiele znaczeń. Przygoda to wydarzenie będące dla kogoś czymś niecodziennym, odbiegającym od zwykłego trybu życia. Przygoda jest wtedy, gdy dzieje się z nami coś ciekawego, frapującego, niespodziewanego, lecz pożądanego. Coś co wyrывa nas z monotonii dnia codziennego, wyswobadza z rutyny, stawia w konieczności szukania nowych rozwiązań, przyjmowania nowych ról, eksperymen-

towania. Przygoda umożliwia interakcję z otoczeniem, wykazanie się, motywując nas do zwiększonej aktywności. Dla tych, którzy poszukują przygody, nagrodę stanowi odkrywanie i odsłanianie tego, co ukryte i nieznanne. Przygoda związana jest więc z odwieczną pokusą odkrywania i w sposób oczywisty wiąże się z edukacją.

Interesujące działania wychowawcze wykorzystujące do osiągnięcia celu przygodę zostały podjęte niegdyś przez Kurta Hahna. Do zaplanowanego programu pedagogicznego włączył on na szerszą skalę elementy ryzyka. U podłoża koncepcji Hahna leżało przekonanie o możliwości przekształcania przeżyć w prawdziwe czyny oraz przewycięzania samego siebie, własnych ograniczeń i leków. Aktywność fizyczna w plenerze miała przyczynić się do wychowania człowieka wszechstronnego, świadomego swoich możliwości i umiejętności oraz wytrwałego w podjętych działaniach. Osiągnięciu tego celu sprzyjać miało nabywanie doświadczenia w kontaktach z przyrodą, doświadczanie silnych przeżyć, a także opieranie się na wspólnym poczuciu odpowiedzialności za przebieg planowanych działań. (Meyer 2003).

Współcześnie mianem edukacji przygodowej określa się oddziaływanie, które wykorzystują elementy ryzyka, przygody oraz różnorodność środowiska przyrodniczego w celu osiągnięcia określonych rezultatów wychowawczych i edukacyjnych (Hirsh 1999). Jednak, aby daną aktywność można było uznać za działanie wpisujące się w nurt edukacji przygodowej, musi ona spełniać pewne warunki. Jednym z najważniejszych elementów składowych jest kontrolowane ryzyko. Wspólny element ryzyka i przygody służy intensyfikacji przeżyć w różnych sferach – emocjonalnej, a zwłaszcza poznawczej. Pozwala uczestnikom sprawdzić się w sytuacji trudnej i wypracować strategie zachowania się w warunkach silnego stresu. Podejmowane działania uczą pracy w zespole i przygotowują do przebywania w różnych warunkach. Uczestnicy niejako zmuszeni są do wzięcia pełnej odpowiedzialności za własne decyzje i poniesienia ewentualnych konsekwencji. Świadomość niebezpieczeństwa oraz niepewność przebiegu i wyniku przedsięwzięcia bywa źródłem silnych emocji. Analiza własnego zachowania i zachowania pozostałych członków grupy może być podstawą oceny własnej postawy, wychwycenia zarówno pozytywnych, jak i negatywnych cech, poznania pozycji zajmowanej w danej grupie oraz relacji pomiędzy poszczególnymi osobami. Zdobyta w ten sposób wiedza staje się punktem wyjścia do oddziaływań korekcyjnych. Reasumując, aby danej formie aktywności przygodowej nadać aspekt wychowawczy lub edukacyjny musi ona zawierać: ryzyko (kontrolowane), działanie wywołujące u uczestników silne emocje, nieuniknione konsekwencje podejmowanych działań, trudny do przewidzenia rezultat działań, chęć i zaangażowanie uczestników (Goldenberg 2001).

Przedmiot, cel i metoda badania

Badanie przeprowadzone zostało w sierpniu 2015 r. podczas dwóch turnusów Obozu letniego turystyki przygodowej. Celem badania było uzyskanie wiedzy na temat preferencji oraz oczekiwań wynikających z uczestnictwa w zajęciach edukacyjnych realizowanych w środowisku leśnym. W badaniu wzięło udział 110 studentów pierwszego roku studiów licencjackich. Badania przeprowadzono metodą ilościową. Zastosowano samodzielnie przygotowany kwestionariusz zawierający 8 pytań.

Obóz, jako przedmiot procesu dydaktycznego, jest integralną częścią programu studiów licencjackich na Wydziale Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego Józefa

Piłsudskiego w Warszawie. Realizowany jest w Pięknej Górze koło Giżycka nad jeziorem Kisajno. Ośrodek Dydaktyczno-Sportowy Akademii znajduje się u nasady sztucznie utworzonego (poprzez budowę kanału Piękna Góra) półwyspu oddzielającego jeziora Kisajno i Tajty. Cały półwysep porasta las mieszany, a dodatkowym walorem jest rzeźba jego terenu będąca efektem ostatniego zlodowacenia. Okolice ośrodka stanowią doskonale miejsce do realizacji zajęć edukacyjnych. Choć wszystkie zajęcia wynikające z planu obozu odbywają się na zewnątrz, to tylko jeden z przedmiotów prowadzony jest niemalże w całości w lesie. Przedmiot ten nosi nazwę: „Outdoor z elementami survivalu”. Edukacja typu outdoor w krajach Europy Zachodniej jest bardzo popularna, a od kilku lat prowadzona jest również w Polsce, także w szkołach wyższych. Charakteryzuje się ona m.in. tym, że poprzez udział w zajęciach outdoorowych ich uczestnicy mają okazję kształtować w sobie umiejętności miękkie, co stanowi istotę tych zajęć. Część ogólna przedmiotu realizowana jest w wymiarze 6 jednostek dydaktycznych (2 razy po 3 jednostki) i jest obowiązkowa dla wszystkich uczestników obozu. Wymiar części fakultatywnej wynosi 14 jednostek. Na część ogólną przedmiotu składają się oparte na prostych scenariuszach sytuacje pozorujące niebezpieczeństwo, gdzie celem uczestników jest „wyjście cało z opresji” oraz zadania polegające na wybudowaniu pewnej konstrukcji z dostarczonych przez prowadzącego przedmiot elementów. Udział w tego typu zajęciach pozwala m.in. kształtować wzajemne zaufanie do współpartnerów z zespołu oraz umiejętność komunikacji i współpracy zespołowej, poszukiwać niestandardowych rozwiązań czy ćwiczyć kreatywność. Część fakultatywna przedmiotu rozszerzona została o elementy, które mogą zostać wykorzystane w sztuce przetrwania lub turystyce kwalifikowanej. Realizowane są w formie gier terenowych o prostym scenariuszu. Wprawdzie tak jak w części ogólnej, tak i tutaj istotne jest doskonalenie kompetencji miękkich uczestników, ale poza tym nabywają oni tutaj wiedzę oraz, poprzez odniesienie do realnych sytuacji życiowych związanych z uczestnictwem w turystyce, ćwiczą umiejętności, które mogą pozwolić im przetrwać w opresyjnych warunkach. Wśród tematów realizowanych w części fakultatywnej przedmiotu są:

- terenoznawstwo – umiejętność posługiwania się mapą, busolą, wyznaczania azymutów, tworzenia szkiców z marszu, wykorzystywania środowiska naturalnego do określenia stron świata;
- zasady budowy prymitywnych schronień z wykorzystaniem naturalnych składników leśnych oraz posiadanego sprzętu biwakowego;
- budowa paleniska i zasady rozpalania ognia przy użyciu krzesiwa i materiałów naturalnych;
- przygotowanie posiłku i pozyskanie wody;
- sygnalizacja – zasady wzywania pomocy oraz przekazywania komunikatów w zależności od posiadanego sprzętu i usytuowania w terenie;
- budowa tratwy z dostarczonych materiałów i transport na niej członków zespołu zadaniowego.

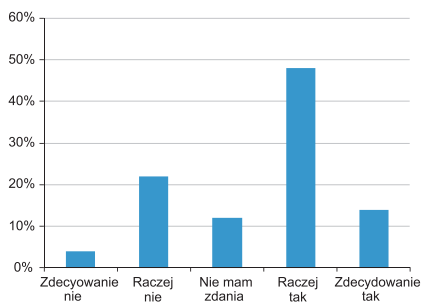
Fot. 1. Własnoręcznie zbudowane schronienia (fot. A. Bosek)

Photo 1. A self-built shelter

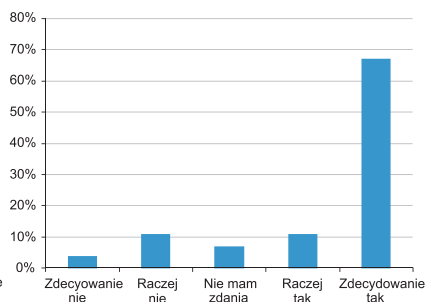
Wyniki badania

Większość badanych oczekuje, że podczas zajęć prowadzonych w środowisku leśnym wypocznie na łonie natury (40%) oraz nabędzie nowe umiejętności (25%). Niewielki odsetek liczy na kompetencje społeczne, możliwe do nabycia w trakcie tych zajęć, czy na czas spędzony z kolegami z grupy. Ponad połowa uczestników zajęć zwraca uwagę na walor zdrowotny lasu. Równocześnie prawie co czwarta osoba nie interesowała się korzyściami zdrowotnymi płynącymi z przebywania w lesie (ryc. 1).

Zdecydowana większość respondentów (67%) uważa, że mogłaby wykorzystać nabyte podczas zajęć umiejętności techniczne w codziennych działaniach związanych z pracą zawodową lub uczestnictwem w turystyce kwalifikowanej (ryc. 2).

Ryc. 1. Walor zdrowotny przebywania w lesie
Fig. 1. Health value of staying in the forest

Ryc. 2. Wykorzystanie nabytych w lesie umiejętności technicznych
Fig. 2. The use of technical skills learned in the forest

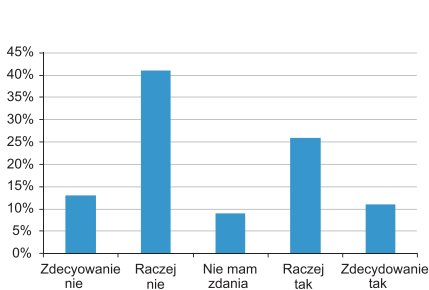
W opinii 41% badanych, omawiane zajęcia nie powinny charakteryzować się szczególnie dużym wysiłkiem fizycznym, choć jednocześnie 26% studentów oczekuje raczej dużej intensywności bodźców wysiłkowych w trakcie tych zajęć (ryc. 3).

Badania wskazują również, że edukacyjne zajęcia w środowisku leśnym uwrażliwiają ich uczestników na przyrodę i potrzebę jej ochrony (ryc. 4).

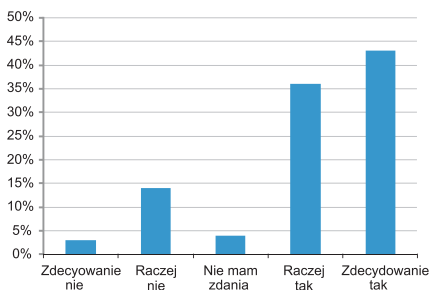
Opinie badanych dotyczące elementów świadomego ryzyka w zajęciach outdoorowych są podzielone (ryc. 5). Co czwarty uczestnik nie miał na ten temat zdania. Jednocześnie spora grupa uważa, że zajęcia realizowane w lesie („raczej tak” – 24%; „zdecydowanie tak” – 19%) powinny ten element zawierać.

Spośród wymienionych w ankiecie korzyści społecznych, których nabycie omawiane zajęcia mogłyby umożliwić, najczęściej wskazań uzyskały: umiejętność bycia liderem, umiejętność podejmowania decyzji oraz umiejętność współdziałania w zespole.

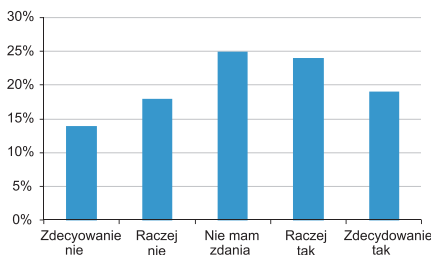
Ocenie poddane zostało także zagadnienie związane z postawą prowadzącego zajęcia. Respondenci najczęściej zwracali uwagę na to, że prowadzący powinien działać niedyrektywnie, tj. być jedynie obserwatorem i pozwalać uczestnikom zajęć pracować samodzielnie, nawet kosztem popełnianych przez nich błędów, a w razie trudności z wykonaniem zadania motywować oraz zadawać pytania naprowadzające, ale nie udzielać wskazówek.

Ryc. 3. Zajęcia w lesie a duży wysiłek fizyczny
Fig. 3. Activities in the forest and strenuous activity

Ryc. 4. Zajęcia w lesie a wrażliwość na przyrodę
Fig. 4. Activities in the forest and sensitiveness to nature

Ryc. 5. Zajęcia w lesie a świadome ryzyko
Fig. 5. Activities in the forest and controlled risks

Podsumowanie

Prezentowane wyniki badania prowadzą do następujących wniosków. Od zajęć realizowanych w lesie ich uczestnicy oczekują, iż będą one stanowiły dla nich formę wypoczynku na łonie natury, ale nie będą charakteryzowały się dużym wysiłkiem fizycznym. Respondenci liczą jednak, że dzięki tym zajęciom nabędą również nowe umiejętności techniczne, związane przede wszystkim z przetrwaniem i zachowaniem się w trudnych warunkach terenowych, oraz – tak bardzo dzisiaj pożądane – kompetencje społeczne, zwane inaczej miękkimi, głównie: umiejętność podejmowania właściwych decyzji i umiejętność współpracy w zespole, ale także umiejętność bycia liderem. Nabyte umiejętności, zwłaszcza techniczne, zdecydowanie mogłyby zostać przez nich wykorzystane w codziennych działaniach wynikających z uprawiania turystyki kwalifikowanej z wszelkiego rodzaju elementami obozownictwa. Kompetencje społeczne natomiast mogłyby zostać przez nich wykorzystane w przyszłej bądź obecnej pracy zawodowej. Większość badanych zwraca uwagę na walor zdrowotny lasu. Można przypuszczać, że od zajęć realizowanych w lesie oczekują, poza wyżej wymienionymi, również poprawy zdrowia. Ponadto, dzięki zajęciom dydaktycznym realizowanym w lesie, ich uczestnicy stają się bardziej wrażliwi na otaczającą przyrodę, wyrabiają w sobie troskę o jej stan oraz wyrażają zdecydowane opinie o konieczności jej ochrony.

Literatura

- Gilbertson K., Bates T., McLaughlin T., Ewert A. 2005. *Outdoor Education: Methods and Strategies*. Human Kinetics Publishers, Champaign IL.
- Goldenberg M. 2001. *Outdoor and Risk Educational Practices*. University of Minnesota.
- Henderson Joan C. 2002. *The Survival of a Forest Fragment: Bukit Timah Nature Reserve*, Singapore W: *Forest tourism and recreation: case studies in environmental management*, Font X., Tribe J. (red.) Buckinghamshire Chilterns University College, High Wycombe, UK.
- Hirsh J. 1999. *Developmental adventure programs*. W: Miles J. C. and Priest S. (red.). *Adventure Programming*. State College, PA: Venture Publishing Inc.
- Meyer J. P. 2003. *Four territories of experience: A developmental action inquiry approach to outdoor-adventure experiential learning*. Academy of Management Learning and Education.
- Płoskonka P., Dzioban K. 2012. Las miejscem edukacji przygodowej na przykładzie zajęć z survivalu. *Stud. i Mat. CEPL, Rogów*, 3 (32): 36-44.
- Seton E. T. 1992. *Zwitek kory brzozej woodcraftu*. tłum. Milan Klimanek. Biblioteczka Walden, Katowice.

Artur Bosek, Katarzyna Dzioban, Przemysław Płoskonka
Wydział Turystyki i Rekreacji
Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie,
arturboss@wp.pl, katarzyna.dzioban@awf.edu.pl,
przemyslawploskonka@gazeta.pl